

I. FEJEZET.

A csász. és kir. közös hadsereg, a magy. kir. és a csász. kir. honvédség és a népfelkelés szervezete, különös tekintettel a hadrakelt seregre.

A közös hadseregbeli csapatok.

1. A csász. és kir. gyalogság, a csász. és kir. vadászcsapatok és a boszniai-hercegovinai gyalogság (vadászok).

A csász. és kir. *gyalogság* (Infanterie) 102 ezredből (1-től 102 számig) áll. Békében ezek mindegyike az ezredtörzsből és négy tábori zászlóaljából (1—4. sz.); mindegyik zászlóalj négy századból (1—16. sz.) és a pótzászlóaljeretből áll.

Tagozás.

A csász. és kir. *vadászcsapatok* (Jägertruppe) a tiroli vadász ezredekéből és a tábori vadász zászlóaljakból állanak.

Előbbiekből négy ezred van (1—4. sz.). Mindegyik ezred épügy tagozódik, mint egy gyalog ezred.

Az utóbbiakból 26 önálló zászlóalj van. Minden zászlóalj a zászlóaljtörzsre, 4 tábori századra

(1-től 4 számig) és egy pótszázadkeretre tagozódik.

A *boszniai-hercegovinai gyalogs csapatok* (Bosnisch-herzegovinischen Fußtruppen) 4 boszniai-hercegovinai gyalog ezredből (1—4 sz.) állanak, melyeknek ugyanazon tagozása van, mint egy gyalog ezrednek és a boszniai-hercegovinai tábori vadász zászlóaljából, mely épúgy tagozódik, mint egy tábori vadász zászlóalj.

Egy zászlóalj hadi létszáma kerek számban 1000 főre rug, 800 egész 900 löfegyverrel.

Fegyverzet és felszerelés.

A gyalogság és a vadász csapatok főfegyvere a 8 mm. ürméretű ismétlő puska szuronnyal. Hadi táskalőszer gyanánt minden az ismétlő puskaival felfegyverzett ember háboruban 120, minden altiszt és utász 40 éles tölténnyel van ellátva. Az elhasznált lőszer utánpótlására minden egyes századnál minden fegyverre mintegy 40 darab töltény van a *század-lőszerkocsiban* (Kompagniemunitionswagen) elhelyezve. Ha ütközet várható az éjjeli vagy pihenő állásból való elindulás előtt, a század lőszerkocsikból minden altiszt 80 és minden ember 20 tölténnyel láttatik el. Ezen kocsik rendszerint ezred-, illetve zászlóaljankint egyesítve, ezredjeik (zászlóaljak) végén menetelnek.

Egyszerű műszaki munkálatoknak végrehajtására a gyalogsági- és a vadász századok a gyalogsági ásóval és a csákánybaltával (Beilpik) vannak ellátva; ezenkívül minden században 4 utász föld- és ácsszerszámokkal van felszerelve.

Utóbbiak háboruban egy tiszt parancsnoksága alatt egy ezredutász-osztagba egyesítettnek.

Az *egészségügyi segédszolgálat* (Sanitätshilfsdienst) ellátására századonként négy ember mint *sebesültvivő* (Blessirenträger) van felszerelve. Ezek egy járőrbe egyesítettnek (két tábori hordágy) és zászlóalj- vagy ezredenkint vonatnak össze. Ezenfelül minden zászlóaljnál egy altiszt, minden ezrednél egy őrmester van. Minden zászlóaljnál az orvos mellé két katona mint gyógyszer (Bandagenträger) van rendelve.

Az *élelmezésre* (Verpflegung) minden ember egy *utánszállítási élelemadaggal* (Nachschubportion) és 3 *tartalék élelemadaggal* (Reserveportion) van ellátva.*)

*) A csapatoknak ember és ló által viendő mozgó élelemkészlete 1 utánszállítási és 2 tartalék élelemadagból áll; az egyik tartalék adag kétszersült nélkül.

Az utánszállítási élelemadag 500 gr. kétszersültből vagy 700 gr. kenyérből, 400 gr. friss husból, egyéb étkezési cikkekből, kávé, leveskonzervből és dohányból; a tartalék adag 400 gr. kétszersültből, 200 gr. huskonzerv vagy 200 gr. husfözelékből és kávéból; a lovak részére a lótáp adag, utánszállítási élelemadagoknál: 5 kg. zabból és 3 kg. szénából, a tartalék adagoknál: 2,5 kg. zabból és 3 kg. szénából áll. A széna nem lesz utánszállítva, hanem a helyszínen harácsolva vagy bevásárolva.

A gyalogság az utánszállítási élelem adagból a kenyéret (kétszersültet) a kenyértariszában, a dohányt a kenyértarisznyában vagy a ruhazsebben, a leveskonzervet a hátböröndben hordja, a többi apróbb cikkek pedig az élelemkocsin vannak elmálházva; a tartalék adagok a hátbörönd-

2. A csász. és kir. lovasság.

Tagozódás. A csász. és kir. *lovasság* (Kavallerie) 42 ezredből áll és pedig: 15 dragonyos (Dragoner)-, 16 huszár (Husaren)- és 11 dzsidás ezredből (Ulanenregiment).

Minden lovas ezred békében az ezredtörzsből, 2 osztályból (1. és 2. sz.), 3 táborigi századdal (1-től 6-ig), 1 utászszakaszból, 1 táviró járőrből és 1 pótkeretből áll.

Háboruban egy század ütközet létszáma 150 lovas.

Fegyverzet és fölszerelés. Az összes lovasság egységesen van felfegyverezve és fölszerelve.

A főfegyver a lovassági kard, melyet úgy a tisztek, mint a legénység viselnek. Ezenkívül minden lovas löfegyverrel, még pedig a legénység az ismétlő karabélylyal, az altisztek és tisztek pedig a forgópisztolylyal vannak ellátva.

A *haditáska lőszer* (Kriegstaschenmunition) az ismétlő karabély számára 50, a forgópisztoly számára pedig 30 drb töltényből áll.

ben; a lovasság az utánszállítási élelmezéshez tartozó kenyéret (kétszersültet) a nyeregbe felcsatolt zaboszsákban, az utánszállítási élelem adag többi czikkeit, valamint a tartalék élelmet a kettős málhatáskában helyezi el.

A legénységi hatáslovak a három napi tartalék lótapadagot a nyeregbe erősített zaboszsákban hordják. Az utánszállított zabadag az eleségkocsin továbbittatik.

A hus és zsir nem vitetik, hanem egy napi készlet a csapatok eleségkocsiján szállittatik.

További négy napra a csapatok élő vágómarhát kapnak.

Azon czélból, hogy a lovasság műszaki feladatokat is végezni képes legyen, minden egyes lovas ezrednél egy osztag mint utászszakasz van összeállítva. Minden *utászszakasz* (Pionierzug) utász-eszközökkel, továbbá vasutromboló szerszámokkal és robbantószerekkel van fölszerelve.

A legegyszerűbb utásmunkálatok keresztülvitelére továbbá minden századnál 4 ember a gyalogsági ásóval, 2 ember a csákánybaltával, 2 pedig az ácsok részére szükséges szerszámokkal van felszerelve. A *századutászok* (Eskadrons-pionieren) az utászszakasz megerősítésére is felhasználhatók.

Jelentéseknek és parancsoknak távirati uton való közvetítése végett minden lovasezrednél egy távirószerekkel felszerelt, 2 altisztből álló «*táviró-járőr*» (Telegraphenpatrouille) mint «*táviródászok*» (Telegraphist) és 2 küldöncz van rendszeresítve.

Minden ezred az orvosoknak támogatására, 2 lovas egészségügyi segéddel rendelkezik, azonkívül minden egyes ezrednél és minden egyes osztálynál egy lovas katona mint *gyógyszolga* (Bandagenträger) van kijelölve.

Az élelmezési fölszerelésre nézve lásd a gyalogságnál lévő széljegyzetet.

3. A csász. és kir. tüzérség.

A tüzérségi fegyvernemhez tartoznak:

A *tüzércsapat* (Artillerietruppe), mely a harcra van rendelve;

Általában.

a tüzérségi-szerügy intézetei (Artilleriezeugs-wesen) és a műszaki-tüzérség (technische Artillerie), melyek a tüzérségi anyag előállításával, beszerzésével és kezelésével foglalkoznak:

a tüzérségi tartalékintézetek (Artilleriereserveanstalten), melyeknek feladata a hadrakelt se-regnél elhasznált mindennemű löszert, nemkülönben a hasznavehetlenné vált tüzérségi anyagot stb. utánpótolni.*)

A tüzércsapat tagozódik:

- a) a táboritüzérségre (Feldartillerie), mely a tábori harcra szolgál, ennél fogva könnyű, mozgékony és elegendően hatékony lövegekkel van felszerelve;
- b) a vártüzérségre (Festungsartillerie), mely erősített helyek ostomára és védelmére szolgáló nehéz lövegek kezelését végzi.

a) A tábori (hegyi) tüzérség.

A táboritüzérség 14 hadtest-tüzérezredből (Korpsartillerieregiment), 42 hadosztály-tüzérezredből (Divisionsartillerieregiment) és 8 lovagló ütegosztályból (reitende Batteriedivision) áll.**)

A hadtest tüzérezredek az egyes hadtestekhez mint hadtesttüzérség, a hadosztály-tüzérezredek és a lovagló ütegosztályok a gyalog- és a

*) A tüzérségi tartalékintézetek csak a IV. Fejezetben ismertettek.

***) 14 tábori taraczk ütegosztály felállítása (10 cm. kaliberű) tervbe van véve.

lovashadosztályokhoz, mint «hadosztály tüzérség» (Divisionsartillerie) osztatnak be.

A hegyi háboru céljaira külön hegyi-ütegek (Gebirgsbatterie) léteznek, melyek könnyű, hegyekben is használható lövegekkel vannak ellátva és békében a tábori tüzérséghez csatolva.

Minden hadtestnél a hadtest-tüzérezred és a hadosztály-tüzérezredek egy tüzérdandárt (Artilleriebrigade) képeznek.

Minden hadtest- és minden hadosztály-tüzérezred háboruban az ezredtörzsből és 4 ütegből áll.

Továbbá minden ezredhez egy hadtest-(Korps-), illetve hadosztály-löszertelep (Divisionsmunitionspark) tartozik, mely az ezred számát viseli (1—14-ig, illetve 1—42-ig).

Minden lovagló ütegosztály (reitende Batterie-division) az osztálytörzsből és 2 lovagló ütegből áll.*)

Békében ezenfelül 14 hegyi üteg (Gebirgsbatterie) is létezik. Ezekből 11 a hadtest tüzérezredek által állittatik fel; 3 a hegyiütegosztályhoz (Gebirgsbatteriedivision) tartozik.

Utóbbi az osztálytörzsrre, 3 hegyi ütegre és egy pótkeretre tagozódik, mely háboru-

*) Békében a lovagló ütegosztályok nem önállóak, hanem a hadtesttüzérezredek kötelékébe tartoznak és pedig az 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10 és 11. hadtesttüzérezredek mindegyike egy lovagló ütegosztálylyal rendelkezik.

ban keskeny vágányu tábori ütegeket is felállít.)*

Az ütegek számereje a lövegeknek száma által fejeztetik ki.

Minden *kocsizó üteg* (Fahrende Batterie) háboruban 8 darab 9 cm. kaliberü lövegből, 8 üteg-lőszerkocsiból és 5 vonatjármüből; minden lovagló üteg 6 darab 9 cm. kaliberü lövegből 6 üteg-lőszerkocsiból és 6 vonatjármüből áll.

Egy lövegnek kezeléséhez a kocsizó ütegnél 8, a lovagló ütegnél 11 ember szükségeltetik. Utóbbiak lovasítva vannak.

Egy *hegyi üteg* (Gebirgsbatterie) négy darab 7 cm. kaliberü lövegből áll. Minden löveg 3 málhás állaton továbbittatik. A lőszer, a podgyász és az élelmezés szállítására a *rendes hegyi felszerelésnél* (normale Gebirgsausrüstung) kizárólag málhás állatok használtatnak; a vegyes felszerelésnél a podgyász és az élelmezés egy része kocsikon szállittatik (lásd a hegyi háboru alakulásait is).

Egy hegyi üteg kezelésére 6 ember szükséges.

A keskeny vágányu tábori ütegek 4 darab 9 cm. kaliberü lövegből és 4 üteg-lőszerkocsiból állanak. A lövegek és a kocsik a *rendes üteg* 153 cm. nyomszélességével szemben csupán 113 cm. nyomszélességgel birnak.

*) A hadtest-tüzérezredek hegyi ütegei békében a «Megszállott tartományokban» a hegyi ütegosztályoké pedig Tirolban vannak elhelyezve.

A tüzérség *műszaki főlszerelése* (technische Ausrüstung) (csákány, lapát, fejsze stb.) ugy a lövegeknél, mint a lőszerkocsiknál és a vonatjáró műveknél széjjelosztva továbbittatik.

Löveglőszer (Geschützmunition). Minden löveg részére a lövegmozdonyban és az üteg lőszerkocsiban elhelyezve van: a kocsizó ütegeknél 124, a lovagló ütegeknél 118 töltény. Minden hegyi löveg 112 tölténynyel van felszerelve.

Háboruban minden kocsizó- és minden hegyi ütegnél 4 tüzér mint *sebesült vivő* (Blessirten-träger) van alkalmazva; minden ezrednél (és 2 hegyi ütegnél együttvéve) 1 sebesültvivő tizedes; továbbá minden ezredorvosfőnöknek két *gyógy-szolga* (Bandagenträger) utaltatik ki. Minden ezred és minden lovagló ütegosztály 2 lovas egészségügyi segéddel (Sanitätsgehilfe) rendelkezik.

b) A vártüzérség.

A *vártüzérség* (Festungsartillerie) 6 vártüzérezredből (1—6. sz.) és 3 önálló vártüzér-zászlóaljból (1—3. sz.) áll. Az 1—3 számú ezredek egyenként 3, a 4—6 számú ezredek pedig egyenként 2 zászlóaljjal birnak.

Minden zászlóalj a zászlóaljtörzsrre, 4 tábori századra és 1 pótszázad-keretre tagozódik.

A századoknak és a törzseknek ugyanazon állomány viszonyok. állománya van mint a gyalogságnak.

A várharcz különböző feladatainak teljesítésére számos löveg nem van. A lövegek rész-

ben a várakban vannak elhelyezve («várlöveg», «martlöveg»), részben az ugyancsak az ott elhelyezett «ostrom-tüzértelep»-et alkotják.

Háboruban a vártüzérség által megerősített helyeknek ostromlása, valamint a nyilt- és a vár-harcz egyes meghatározott feladatainak keresztülvitele céljából különleges alakulások a szükséghez képest létesíttetnek. (*Ostrom-tüzértelepek, ostrom-taraczkütegosztályok fogatosztatok, világítóosztatok.*) (Belagerungsartilleriepark, Belagerungshaubitzendivisionen, Bespannungsabteilungen, Beleuchtungsabteilungen.)

A tüzérségi szerügy intézetei és a műszaki tüzérség.

A tüzérségi szerügy intézetei (Artilleriezeugswesen) a hadsereg fölszereléséhez szükséges fegyvereknek, továbbá lőszernek és a tüzérségi anyagnak előállítására, kezelésére és javítására szolgálnak.

A tüzérségi szerügy intézeteihez tartoznak:

1. a tüzérségi szergyár (Artilleriezeugsfabrik) és a tüzérségi szertár (Artilleriezeugsdepot) a bécsi tüzérségi arzenálban;

2. a löporgyár (Pulverfabrik) (Steinban és Blumauban);

3. a löszergyár (Munitionsfabrik) (Wöllersdorfban);

4. a tüzérségi szertárak (Artilleriezeugsdepot) fiókjaikkal (Filiale);

5. háboruban ehhez jönnek még a táborig szer-századok (Feldzeugskompagnie) és a táborig szer-osztagok, (Feldzeugsabteilung), melyek a tüzérségi tartalék intézetekhez vannak beosztva.

Az ezen intézetekhez beosztott személyzet a «műszaki tüzérség»-et (Technische Artillerie) alkotja.

4. A csász. és kir. műszaki csapatok.

A műszaki csapatok (Technische Truppen) a háboruban szükséges munkálatoknak keresztülvitelére vannak hivatva és következőleg tagozódnak: Rendeltetés és tagozás.

A) az utászcsapatra (Pioniertruppe), melynek főképp feladatát képezi a hadi-, a szükségbeli és a fél állandó hidak építése; hajón való átszállítások és robbantások eszközlése; közlekedési vonalak helyreállítása és szétrombolása; a táborban, a laktáborban és menetelés közben előforduló fontosabb műszaki munkálatok kivitele és

B) a vasuti és távirda ezredre (Eisenbahn- und Telegraphenregiment), mely háboruban a vasuti és távirda szolgálatnak ellátására van hivatva.

A) Az utászcsapat.

Az utászcsapat (Pioniertruppe) 15 utász zászlóaljból (1—15. sz.) áll. Minden zászlóalj békében a zászlóaljtörzsre, 5 századra, a szer-tartalékra és a pótszázad keretre tagozódik. Tagozás.

Fegyverzet és
fölszerelés.

A löfegyver-állomány legénysége (a hajtkatonák kivételével) az ismétlő kurtálylyal és szuronnal van fölfegyverkezve. A hajtkatona az ismétlő karabélylyal és az utász karddal, a többi legénység csak az utász karddal van ellátva. A haditáska lőszer a kurtálynál 40, a karabélylynál 20 drb. töltény.

Utász táborig fölszerelés.

A századok táborig fölszerelése különböző. Az első 4 századnál a fölszerelés vascsolnakokból, valamint a szükségbeli és a fél állandó hidak építéséhez szükséges szerszámok és segédeszközökből áll. A többi századok fölszereléséhez több földmunka eszköz és robbantó lőszer tartozik.*)

A hidvonat.

A *hidvonat* (Brückentrain) a szabványos és a könnyű *hadi hidkészletből* (Kriegsbrückenequipagen) [hadosztály-hidvonatok (Divisionsbrückentrains)] áll.

A hadi hidkészletek a gyors hajón való átszállításra vagy nagyobb menet akadályok áthidalására szolgálnak, a mennyiben a helyszínén anyag elő nem találtatnék vagy főfeltételül az időnyereség követeltetett volna. Minden hidvonat egy 53 méter hosszú szabványos könnyű hadi hid helyreállításához szükséges eszközöket, szerszámokat és segéd-eszközöket tartalmazza.

*) A legénység által hordott szerszámok a «hordozható felszerelés»-t képezik, miáltal az utászcsapat a szárazföldi utász munkálatok elvégzésére képesített.

Az anyagoknak a kocsikon való rakodásának módja szerint szabványos és könnyű készleteket külön böztetünk meg (14, illetve 20 kocsi); utóbbiak a hadtestet (hadosztályokat) rosszabb közlekedési utvonalakon is követhetik és egyenkint két «*hadosztály hidvonat*»-ra (Divisionsbrückentrain) tagozódnak.

Békében minden utászzászlóaljnál 4 hidkészlet (3 szabványos, 1 könnyű) tartatik nyilván. Ezen hidkészletek az utászzászlóaljhoz beosztott szertartalék által kezeltetnek.

Kezelés.

B) A vasuti- és táviró ezred.

Békében a vasuti- és táviró ezred az ezredtözsből, 3 zászlóaljból egyenként 4 századdal, továbbá 1 pótzászlóaljkeretből, 1 táviró pótkeretből, a vártáborig vasutkeretből, illetve a vártáviró-keretből, végül 1 táviró iskolából áll.

Tagozás.

Háboruban az ezred kötelék feloszlik és az ezredből alakíttatnak:

a) *A vasuti csapat* (Eisenbahntruppe):
vasuti századok (Eisenbahnkompagnien),
vártáborig vasuti osztagok (Festungsfeldbahnabteilungen) és
egy *pótzászlóalj* (Ersatzbataillon) törzs- és vasuti pótszázad (Stab- und Eisenbahnersatzkompagnien).

b) *A táviró csapat* (Telegraphentruppe).
Táborig táviró igazgatóságok (Feldtelegraphendirektionen) (minden hadsereg parancs-

nokságnál), mint a tábori táviró osztagoknak (Feldtelegraphenabteilungen) előljáró hatósága.

Bizonyos számú tábori táviró osztag, melyekről később lesz szó.

Hegyi táviró osztagok (Gebirgstelegraphenabteilungen) és

egy táviró pótszázad (Telegraphenersatzkompagnie).

Tábori vasuti ügy.

Azon célból, hogy a vasutak hadi célokra kihasználhassanak, azokon a forgalmat a mozgósítás kezdetétől feltétlenül katonailag kell kezelni és pedig a hadsereg gyülekezésének befejeztéig.

Az összes vasuti ügy legfelsőbb fokbani vezetése háboruban egy tábornokra vagy egy vezérkari testületbeli magasabb rangú törzstisztre ruháztatik, aki a *tábori vasuti ügy főnökének* (Chef des Feldeisenbahnwesens) elnevezését viseli.

Háboruban a forgalom lebonyolítására következő vasuti katonai hatóságok állittatnak fel:

- a) *A központi vasut szállítási vezetőség* (Zentral-Eisenbahntransportleitung) (mint az összes vasuti szolgálat vezető hatósága).
- b) *A tábori vasuti szállítási vezetőségek* (Feld-Eisenbahntransportleitungen), a hadszínhely vasutai részére.

- c) *A vasut vonal parancsnokságok* (Eisenbahnlinienkommanden) és a pályaudvar parancsnokságok, mint az előbb megnevezett hatóságoknak végrehajtó közegei.
- d) *A pályaudvar parancsnokságok* (Bahnhofkommanden) a fontosabb vasuti góczpontokon és állomásokon a katonai érdekek megvédése céljából állittatnak fel és az élelmezésre, elhelyezésre és betegápolásra részletesen intézkedni tartoznak, a mennyiben ezt maguk a csapatok vagy intézetek nem eszközölhetnék.

Tartósan fontos állomásokon állandó, oly állomásokon, melyek csak ideiglenes célokra szolgálnak (tömeges szállitmányok kirakodása), *mozgó pályaudvar parancsnokságok* (mobile Bahnhofkommanden) alkalmaztatnak.

Egy *állandó pályaudvar parancsnokság* (stables Bahnhofkommando) 1 törzstiszt vagy századosból, mint pályaudvar parancsnokból, egy katonai élelmezési tisztviselőből, esetleg főző különítménynyel, az egyébként szükséges segédszemélyzetből és egy örkülönítményből (a hadtáp körletben tábori csendőrökből is), a körülményekhez képest egészségügyi személyzetből is áll.

- e) *A katonai vasuti igazgatóságok* (Militäreisenbahndirektionen), *a katonai vasuti forgalmi felügyelőségek* (Militäreisenbahnbetriebsinspektionen) és *a katonai vasuti forgalmi osztagok*

(Militärbetriebsabteilungen) az elfoglalt vasutak forgalma részére.

Vasuti századok.

A *vasuti századoknak* (Eisenbahnkompagnien) feladata háboruban a szétrombolt vasutaknak helyreállítása, a táborszerű vasutaknak és a futólagos tábori vasutaknak építése, a megszállott, újra helyreállított vagy újonnan épített vasutaknál a forgalomnak bevezetése és ideiglenes ellátása valamint a meglévő vasutaknak használhatlanná tétele.

Fegyverzet.

A lőfegyver állomány egyénei a szuronynyal ellátott ismétlő kurtálylyal vannak felfegyverkezve (altisztek részére 20, a többiek részére 30 töltény).

Műszaki munkálatok részére fölszerelés.

A szerszámokkal, készülékekkel, szerelésekkel, anyagokkal és robbantó lőszerrel való fölszerelés — a tábori fölszerelés — háboruban főképp vasuti kocsikban, a vasuti vonalaktól félreesőleg azonban kincstári szerelékkocsikban és országos fuvarokon továbbittatik.

Tábori táviróügy.

A tábori táviróügy.

A *tábori táviróügy* (Feldtelegraphenwesen) a háboruban katonai célokra szükséges táviróvezetékeknek felállítását és üzembe való hozatalát czélozza.

Nevezetesen feladata:

a) a *lovass távirójárőröknek* (Kavallerietelegraphenpatrouillen) (ezredenkint 1), a felderítőszolgálatban álló testeknek a hadosztályparancsnokságokkal való összekötése;

b) a *gyalog távirójárőröknek* (Infanterietelegraphenpatrouillen) (gyalog hadosztályonkint 1), a hadosztálytörzshadiszállásnak a hadtestparancsnoksággal, távoleső parancsadási csoportokkal stb. való összekötése;

c) a *lovass táviróosztagnak* (Kavallerietelegraphenabteilung) (lovass hadosztályonkint 1), a lovass hadosztályparancsnokságoknak a tábori táviróhálózattal való összekötése;

d) a *hadtest táviróosztagnak* (Korpstelegraphenabteilung) (hadtestenkint 1), a hadtestparancsnokságnak a hadseregparancsnoksággal táviratilag való összekötése. A hadtestparancsnoksághoz beosztott telefonosztagnak feladata a hadtest vonattal való telefon összeköttetés létesítése;

e) a *hadsereg táviróosztagnak* (Armeetelegraphenabteilung) (hadseregenkint 1), a hadseregparancsnokságnak a tartalék táviróval*) és az ország belsejével való összekötése;

f) a *hadsereg főparancsnoksága táviróosztagának* (Feldtelegraphenabteilung für das Armeekorps) ezen parancsnokságnak a táviró hálózattal való összekötése;

g) a *vár-táviróosztagnak* (Festungstelegraphenabteilung), mely vártáviródászokból és tele-

*) A tartalék táviró félig állandó vonalak létesítésére és üzembe hozatalára, az állandó táviró hálózat kibővítésére és annak a tábori táviróval való összekapcsolására szolgál.

fon-kezelőkből áll, a megerősített helyeken belül távirati és telefon összeköttetés létesítése.

Továbbá a szükséghez képest

h) önálló tábori táviró osztagok (selbständige Feldtelegraphenabteilungen) állíttatnak fel.

5. A csász. és kir. vonatcsapat.

Tagozás.

A vonatcsapat (Traintruppe) 3 vonatezredből és egy önálló vonatosztályból (a megszállott tartományokban a 15. sz.) áll.

Minden ezred békében az ezredtörzsrre és 4—5 vonatosztályra tagozódik. Minden vonatosztály az osztálytörzsből, bizonyos számú vonatszázadból és egy pótkeretből áll.

Ezenkívül a 12. számú vonatosztályhoz (Nagy-szeben) és a 14-ikhez (Innsbruck) a hegyi vonatszázadok számára 1 keret, a 15. sz. vonatosztályhoz (a megszállott tartományokban) 10 hegyi vonatszázad tartozik.

A vonatosztályok — tekintet nélkül az ezred kötelékre — 1—15 számot, a vonatszázadok 1—92 számot viselnek.

Beosztás.

Háboruban a vonatszázadok részint a magasabb parancsnokságokhoz utaltatnak, részint a hadi-hidvonatoknak fogataiképp alkalmaztatnak.

Minden magasabb parancsnokság 1 vonatszázadot kap, mely rendeltetése szerint több szakaszra tagozódik és a fő- és törzshadiszállások

málháinak (irodák, pénztárak) és az eleségkocsinak továbbszállítása, továbbá az illető hadseregtestekhez utalt táboripósta, táviróosztag és a hadosztály-egészségügyi intézet szállítására, végül az élelmező oszlopoknak (élelmező vonat, és a kocsizó tábori sütőde továbbítására szolgál.

4 hadi-hidvonat befogásához 1 vonatszázad szükségeltetik.

Továbbá ujonnan felállíttatnak:

14 *vonatkísérő század* (Trainbegleitungeskadronen) a tábori élelmező raktárak számára; *hadtápvonatszakszok* (Etappentrainzüge); *felszerelési egységek* (Ausrüstungseinheiten) különleges alkalmazásokra.

Különös alakulások és tartalékintézetek.

6. A csász. és kir. egészségügyi csapat.

Békében az *egészségügyi csapat* (Sanitätstruppe), az *egészségügyi csapat parancsnokságból* (Sanitätstruppenkommando) és 26 *egészségügyi osztagból* (Sanitätsabteilungen) áll. Mozgósítás esetén ehhez még számos, ezek által felállítandó *tábori-, tartalék- és népfelkelő egészségügyi osztag* (Feld-, Reserve- und Landsturmabteilungen) is hozzájő.

Az egészségügyi osztagok egyenkint az egészségügyi kórházakhoz vannak beosztva.

A *tábori egészségügyi osztagok* (Feldsanitätsabteilungen) a később tárgyalandó tábori egészségügyi intézetekhez vannak beosztva.

A tartalékegységügyi osztagok (Reservesanitätsabteilungen) a hadsereg hadparancsnokság tartalékát képezik, ellenben a

népfelkelő egészségügyi osztagok (Landsturmsanitätsabteilungen) hadjárat esetén az állandó egészségügyi intézeteknél nyernek alkalmazást.

Az önkéntes egészségügyi ápolás jelenlegi fejleménye szerint háboru esetén ezen szolgálatban résztvesznek:

- a) a német lovagrend;
- b) a máltai lovagrend;
- c) a vöröskereszt egylet;
- d) egyéb egyletek, testületek és magánszemélyek.*)

7. A honvédség.

A magy. kir. honvédség gyalog- és lovas csapatokból áll.

A magy. kir. honvéd gyalogság 28 honvéd gyalog ezredet számlál.

Ezek mindegyike: a törzsből, három vagy négy tábori zászlóaljából (egyenként 4 tábori szá-

*) A német lovagrendnek háboru esetén az egészségügyi szolgálatra kijelölt egyénei jelvényül az egészségügyi karkötő mellett még egy második, a mariánus kereszttel ellátott karkötőt viselnek. Ezen rend fogatai szintén a genfi és a mariánus kereszttel vannak megjelölve.

A máltai rend rendjele egy nyolcszögletű kereszt (máltai kereszt).

zaddal) és egy pótzászlóalj keretből áll. A tábori zászlóaljak száma 94.

Ezen kívül Fiume honvéd sorozó járás egy századot állít ki, mely békében egy gyalog ezrednek közvetlenül van alárendelve.

Két ezred együttvéve egy m. kir. honvéd gyalog-dandárt képez; békében a hadosztályparancsnokságok helyett kerületi-parancsnokságok vannak, melyekből hadjárat esetén a m. kir. honvéd gyalog-hadosztályok alakíttatnak.

A fegyverzet, fölszerelés és a vonat általában véve ugyanolyan, mint a közös hadsereg gyalogságáé.

A magy. kir. honvéd lovasság 10 huszár Magy. kir. honvéd lovasság. ezredből áll.

Ezeknek tagozása, fegyverzete, fölszerelése és vonata általában véve ugyanolyan, mint a közös hadsereg lovasságáé.

Az ezredek békében 4 honvéd dandárba vannak egyesítve.

A cs. kir. honvédség gyalog és lovas csapatokból áll.

A csász. kir. gyalog csapatok 36 honvéd gyalog ezredből és 2 országos-lövész ezredből állanak. Csász. kir. honvéd gyalog csapatok.

Minden ezred a törzsrre, 3 tábori zászlóaljra egyenként 4 tábori századdal és a pótzászlóalj keretre tagozódik.

A honvéd gyalog csapatok a hadseregéhez hasonlóan már békében «honvéd gyalogdandárok»-ba és «honvéd hadosztály»-ba vannak alakulva.

A fegyverzet, fölszerelés és a vonat átlag véve ép olyan, mint a hadseregbeli gyalog-, illetve a vadászcsapaté.

Csász. kir.
lovasított honvéd
csapatok.

A csász. kir. lovasított honvéd csapatok 6 honvéd dzsidas ezredből és a tiroli és vorarlbergi, valamint a dalmáciai országos lövészekből állanak.

Minden honvéd-dzsidas ezred békében az ezredtörzsre, 1 utászszakasz kerettel, két osztálytörzsre, 6 tábori-századra, 1 távirójárőrre és 1 pótkeretre tagozódik. Mozgósítás esetén a pótkeretek által a pótszázadok és törzs-lovas szakaszok állittatnak fel.

A tiroli országos lovas lövészek egy osztálytörzsre, 2 tábori-századra és 1 pótkeretre tagozódnak; a dalmáciai lovasított országos-lövészek 1 táboriszázadot alakítanak. Mozgósítás esetén ezen csapatoknál egyenként egy pótoszttag állittatik fel.

A fegyverzet, a fölszerelés és a vonat általában véve ép olyan, mint a hadsereg lovasságáé.

8. A népfölkelés.

A csász. kir.
népfölkelés.

A csász. kir. népfölkelés fölhívásánál a népfölkelő járásokban kivonuló és területi zászlóaljok állittatnak fel.

A kivonuló zászlóaljok (Auszugsbataillone) a katonailag kiképzett népfölkelésre kötelesekből, a legfiatalabb korosztálytól kezdve alakittatnak.

A többi népfölkelésre kötelesek a szükséghez képest a területi zászlóaljokba (Territorial-

bataillone) beosztatnak vagy különleges szolgálattételre hadi czélokra behivatnak.

Egy kivonuló zászlóalj a zászlóalj törzsre, 4 tábori századra és 1 pótszázadra tagozódik.

Több népfölkelő zászlóalj egy «népfölkelő gyalog féldandár»-ba (Landsturm-Infanteriehalbrigade) egyesíthető.

A magyar korona országaiban a népfölkelő járásokban népfölkelő gyalog zászlóaljak állittatnak fel.

M. kir. népfölkelés.

Népfölkelő gyalog zászlóaljak a törzsből, 4 századból és 1 pótszázadból állanak.

A népfölkelő gyalog zászlóaljak alakítására csakis katonailag kiképzett népfölkelésre kötelesek — a legfiatalabbtól kezdve — használtatnak fel.

A zászlóaljakból népfölkelő gyalog ezredek, 3 vagy 4 zászlóaljjal alakittatnak.

Azon osztrák népfölkelő terület járásokban, a hol a viszonyok azt megkövetelik vagy megengedik, lovas népfölkelő osztagok felállithatók.

Lovas népfölkelő csapatok:

a) Ausztriában.

A magyar korona országaiban a népfölkelés behívásánál hadjárat esetén 40 népfölkelő huszár század, továbbá egyenként két század részére 1 pótfélszázad állitható fel.

b) Magyarországon.

A népfölkelési alakulások fegyverzete, fölszerelése és vonata ugyanolyan, mint a közös hadseregnél.*)

Fegyverzet, fölszerelés és vonat.

*) A népfölkelő kivonuló zászlóaljak teljesen katonailag ruházhatnak fel. A mennyiben más népfölkelő csapatok katonai felruházásáról gondoskodva nem volna, a

9. A hadra kelt sereg.

Tagozás. A hadra kelt sereg rendszerint az alábbi seregtestekre tagozódik és pedig:

- a) *gyalog- és lovas dandárokra* (Infanterie- und Kavalleriebrigaden),
- b) *gyalog- és lovas hadosztályokra* (Infanterie- und Kavallerietruppendivisionen),
- c) *hadtestekre* (Korps),
- d) *hadseregekre* (Armeen).

adi hadrend. *Hadi hadrendnek* (Kriegsordre de bataille) nevezzük a parancsnokságoknak, csapatoknak és intézeteknek a seregtestekbe való beosztását. Az első beosztást Ő Felsége mint legfőbb hadur állapítja meg.

Dandárok. A gyalog- és vadász csapatoknak (honvédség) 6—9 zászlóalja egy gyalog (honvéd gyalog) —, két lovas ezred pedig egy lovas (honvéd lovas) dandárba egyesítettnek.

Minden dandárparancsnok mellé a szolgálati ügyködés ellátására egy dandár vezérkari tiszt és egy parancsőr-tiszt van adva.

A dandárnok és a melléje állandóan vagy ideiglenesen beosztott személyzet a dandártörzset képezik.

Hadosztályok. Ezek mindhárom fegyvernemből alakítottak és lőszer-, élelmezési- és egészségügyi inté-

népfölkelők rendes ruházatukat és egy fekete-sárga karzalagot viselnek. A tisztetek a rendfokozati jeleket a kabát gallérján hordják.

zetekkel szereltetnek fel. Ezen összeállítás a hadosztályokat képessé teszi, hogy hosszabb időn át önállóan működjenek.

A gyalog hadosztályoknak ütközet létszáma 10,000—15,000 ember, a lovas hadosztályoké 3000—4000 lovas.

A hadtest vagy hadsereg kötelékébe beosztott gyalog hadosztályok összeállítása rendszerint a következő: Gyaloghadosztályok.

a) a hadosztály-törzshadiszállás (Divisionsstabsquartier), mely áll a hadosztályparancsnokból, 2 dandárparancsnokból, továbbá az ezen parancsnokságok mellé beosztott közegek és törzs csapatokból;

b) csapatok:

- 2 gyalog-dandár (Infanteriebrigade),
- a hadosztály-lovasság (Divisionskavallerie) (3 század),
- a hadosztály-tüzérség (Divisionsartillerie) (1 hadosztály tüzérezred);

c) tartalék intézetek (Reserveanstalten):

1 hadosztály-lőszertelep (Divisionsmunitionspark),

1 gyalogsági egészségügyi-intézet (Infanterie-Divisionssanitätsanstalt), a német lovagrend egy tábori egészségügyi-oszlopával,

1 gyalogsági élelmező-oszlop (Infanterieverpflegskolonne),

1 hadosztály sütőde (Divisionsbäckerei),

végül

1 vonatszázad (Traineskadron).

A lovas-hadosztályoknak az összeállítása rendszerint a következő:

a) a *hadosztály-törzshadiszállás* (Divisionsstabsquartier) (hadosztályparancsnok, 2 lovas dandárparancsnok, ugyanoly közegekkel és törzscsapatokkal, mint a gyalog-hadosztály törzshadi szállásán);

b) csapatok:

2 lovas dandár (Kavalleriebrigade);

a *hadosztálytüzéség* (Divisionsartillerie) (egy lovagló ütegosztály);

egy lovas *távíróosztály* (Kavallerietelegraphenabteilung), esetleg egy vagy két vadász zászlóalj;

c) *tartalék intézetek* (Reserveanstalten):

1 lovas *lőszeroszlop* (Kavalleriemunitionskolonne);

1 lovas *hadosztály egészségügyi intézet* (Kavallerie-Divisionssanitätsanstalt);

1 lovas *élelmező oszlop* (Kavallerieverpflegskolonne);

végül

1 vonatszázad (Traineskadron).

A honvéd csapatok által alakított hadosztályok a tüzéséget, a műszaki csapatokat,* a vonat

* Utászszázadok és hadi hid vonatok a gyalog (honvéd gyalog) hadosztályoknak a szükséghez képest utaltatnak ki.

csapat osztagait, valamint a tartalék intézeteket a hadseregtől nyerik.

A *hadosztály törzshadi szállásnak* (Divisionsstabsquartier), amelyhez a dandár törzsek is tartoznak, nagyjában a következő állománya van:

1 altábornagy mint hadosztályparancsnok,

2 vezérőrnagy mint dandárnok; továbbá

a vezérkari oszály (a hadosztály parancsnok-ág 3 vezérkari tisztje, 2 dandár vezérkari tiszt) egy vezérkari őrnagygyal vagy alezredessel, mint vezérkari főnökkel.

A *vezérkari osztálynak* (Generalstabsabteilung) alá vannak rendelve:

a) a hadosztályparancsnok és a dandárnokok *parancsörtisztjei* (Ordonanzoffiziere);

b) a *tábori-csendőr osztag* (Feldgendarmerieabteilung), mely 3 lovas és 4 gyalog tábori-csendőrből áll;

c) a *hadosztály élelmező tiszt* (Divisionsproviant-offizier);

d) a *térparancsnokság* (Platzkommando) (a törzsszázad parancsnoka);

e) a *tábori posta különítmény* (Feldpostexpositur);

f) egy *gyalog távirójárőr* (Infanterietelegraphenpatrouille).

Hadosztály hadbiztosság (Divisionsintendant).

Segédközegek (Hilfsorgane) és pedig:

a) a *hadosztálytüzéség* (Divisionsartillerie) parancsnoka;

A hadosztály törzshadiszállás állománya.

- b) az esetleg beosztott *utászszázad* (Pionierkompagnie) parancsnoka;
 c) a *vonatszázad* (Traineskadron) parancsnoka;
 d) a *hadosztály orvos főnök* (Divisionschefarzt);
 e) a *katonai bíróság* (Militärgericht);
 f) a *katonai lelkészet* (Militärseelsorge).

1 *Törzsszázad* (Stabskompagnie). Ezen század alantós tisztje a hadosztály törzshadi szállás élelmező tisztjének teendőit végzi.

1 szakasz *törzslowasság* (Stabskavallerie). Ennek parancsnoka mint a hadosztály törzshadi szállás szállásszabályozója működik.

Minden hadtest összeállítása rendszerint a következő:

- a) a *hadtest főhadiszállása* (Korpshauptquartier);
 b) Csapatok:

2—3 *gyalog hadosztály* (Infanterietruppen-divisionen),

a *hadtest tüzérség* (Korpsartillerie) (1 hadtest tüzrezred),

bizonyos számú *műszaki csapat* (Technische Truppen);

- c) *Tartalékintézetek* (Reserveanstalten):

1 *hadtest löszertelep* (Korpsmunitionspark),

1 *könnyű hadi hidkészlet* (leichte Kriegsbrückenequipage),

1 *sáncszer-oszlop* (Schanzzeugkolonne),

1 *hadtest vonattelep* (Korpstrainpark),

1 *hadtest élelmező-oszlop* (Korpsverpflegskolonne),

- 1 *hadtest sütőde* (Korpsbäckerei) és
 1 *vonatszázad* (Traineskadron).

A *hadtestparancsnok* (Korpskommandant) egy táborszernagy, lovassági tábornok vagy altábornagy. Hadtest főhadi szállás.

A hadtestparancsnokságnál az egész szolgálatkezelését, melyet a vezérkari osztály, a hadtest hadbiztosság és a segédközegek látnak el, a *hadtest vezérkari főnöke* (Generalstabschef des Corps) ellenőrzi és vezeti.

A hadtest főhadiszállásához beosztott tábori-csendőr osztály (1 százados mint parancsnok, 6 lovas és 6 gyalog tábori-csendőr), épügy mint a hadosztályparancsnokságnál, közvetlenül a vezérkari osztálynak van alárendelve.

Azon célból, hogy a hadtestek lehetőleg önállósíttassanak, a hadsereg parancsnokság részéről hozzájuk még

hadi hidkészletek (Kriegsbrückenequipage),

tábori kórházak (Feldspitäler),

tábori élelmezési raktárak (Feldverpflegsmagazine),

vágómarha telepek (Schlachtviehdepots) stb. is utalhatók.

Törzscsapatok (Stabstruppen) gyanánt a hadtest főhadi szálláshoz egy törzsszázad és két szakasz törzslowasság van beosztva.

A háboru esetenkinti viszonyai szerint egy egységes parancsnokság alá helyezett hadtestek és hadosztályok egy hadsereget képeznek. Hadsereg.

Ennélfogva egy hadsereghez tartoznak:

- a) a *hadsereg parancsnokság* (Armee Kommando);
- b) egy bizonyos számú *hadtest és hadosztály* (Korps- und Truppendivisionen);
- c) a *műszaki csapatok* (Technische Truppen) egy bizonyos számú osztaga;
- d) bizonyos számú *tartalékintézet, hadtápcsapat és egy vonatszázad* (Reserveanstalten, Etappen-truppen, Traineskadron).

Hadsereg parancsnok (Armee Kommandant) egy magasabb rangú tábornok (altábornagy, tábor-szernagy, lovassági tábornok).

A hadsereg parancsnoka mellé a hadsereg általános, különösen pedig hadműveleti szolgálatának vezetésére és ellenőrzésére egy tábornok mint a «*hadsereg vezérkari főnöke*» (Generalstabschef der Armee) van adva.

A hadsereg parancsnokság következő két főcsoportra oszlik:

- a) a *hadsereg főhadiszállásra* (Armeehauptquartier),
 - a *hadműveleti* (Operations-) és a *részletosztálylyal* (Detailabteilung), a hadsereg vezérkari főnökének közvetlen vezetése alatt, továbbá a különleges szolgálati ügyágazatok vezetésére az alábbi segédközegekkel:
 - a *hadsereg tüzérségi főnöke* (Artilleriechef der Armee),
 - a *hadsereg hadmérnöki főnöke* (Armee-geniechef),

az *utász felügyelő* (Pionierinspizierender), a *tábori táviróigazgatóság* (Feldtelegraphen-direktion),

- a *hadsereg hadbíró* (Armeeauditor),
- a *hadsereg orvosfőnök* (Armeechefarzt).

A hadsereg főhadi szállására beosztott tábori-csendőr osztag (10 lovas, 6 gyalog) közvetlenül a részletosztálynak van alárendelve.

- b) A *hadsereg hadtápparancsnokságra* (Armee-general Kommando). A hadsereg hadtápparancsnokság főnöke egy altábornagy vagy vezérőrnagy. Neki van alárendelve a *katonai osztály* (Militärabteilung) és a *hadbiztosság* (Intendantz), továbbá az alább megnevezett segédközegek:

A *tábori vasut szállítási vezetőség* (Feldeisenbahn-Transportleitung),

- a *hadmérnöki-törzs törzstisztje* (Stabsoffizier des Geniestabes), hadmérnöki ügyekben,
- a *hadsereg vonatfelügyelő* (Armeetraininspektor),

a *polgári országos biztos* (Zivillandeskommissär),

- az *egészségügyi főnök* (Sanitätschef),
- a *katonai bíróságok* (Militärgerichte),
- a *katonai lelkészet* (Militärseelsorge).

A hadsereg hadtápparancsnoksághoz beosztott tábori-csendőr osztag (1 főtiszt mint parancsnok, 20 lovas, 7 gyalog tábori-csendőr) közvetlenül a katonai osztálynak van alárendelve.

Ha több hadsereg van hivatva egy és ugyanazon hadszin-helyen működni, akkor azoknak egységes vezetése céljából egy *hadsereg főparancsnokság* (Armeeoberkommando) állittatik fel.

A hadsereg főparancsnokhoz, mint első közeg, egy magasabb rangú tábornok mint vezérkari főnök osztatik be.

A hadsereg főparancsnokság, épugy mint a hadsereg parancsnokság a *hadműveleti főhadiszállásra* (operierende Hauptquartier) és a *vezérhadtáp parancsnokságra* (Generaletappenkommando) tagozódik. Előbbi a hadműveleti vezetés intézésére, utóbbi a gazdaságat kezelési szolgálat ellátására és a hadtápügy legfelsőbb fokbani vezetésére szolgál.

A működő főhadiszálláshoz 1 csendőr főtitzt mint parancsnok, továbbá 5 lovas és 6 gyalog tábori-csendőr, a vezérhadtápparancsnoksághoz 1 csendőr törzstiszt, 2 főtitzt, 5 lovas, 6 gyalog tábori csendőr és 1 számvivő altiszt van beosztva.

10. Tartalékintézetek.

A *tüzérségi tartalékintézeteknek* (Artilleriereserveanstalten) rendeltetése, hogy valamennyi csapatnál az elhasznált löszert, a tüzérségnél ezenfelül az emberekben, lovakban és a tüzérségi anyagban beállott fogyatékokat utánpótolják.

Ezekhez tartoznak minden gyalog- (lovas)-hadosztály részére egy-egy:

a) a *hadosztály löszertelepek* (Divisionsmunitionsparks) és a lovas löszeroszlop (Kavalleriemunitionskolonnen), melyek minden egyes ismétlő fegyver számára 57 lövedéket, minden egyes ismétlő karabély számára 9 lövedéket, a hadosztály tüzérség minden egyes lövege számára 110, illetve 106 lövedéket tartalmaznak;

b) a *hadtest löszertelepek* (Korpsmunitionsparks) — hadtestenkint egy.

Minden egyes ismétlő fegyver számára 18 lövedéket, illetve minden egyes karabély számára 18 lövedéket, a hadtest tüzérség minden egyes lövege számára 110 lövedéket tartalmaz;

c) a *hadsereg löszertelepek* (Armeemunitionsparks) — hadseregenként egy.

Minden egyes ismétlő fegyver, illetve ismétlő karabély számára 26 lövedéket, minden egyes löveg számára 35 lövedéket tartalmaz.

A *hadsereg löszertár tábori raktára* (Armeemunitionsfelddepots).

Minden egyes ismétlő fegyver és ismétlő karabély után 25 lövedéket, minden egyes löveg számára 130 lövedéket tartalmaz.

Az *utász tartalékintézetekhez* (Pionierreserveanstalten) tartoznak:

a) *szertartalékok* (Zeugsreserven) — zászlóaljanként egy. Ezek a hadi hidvonatokat kezelik, a hadi hidanyag pótlására és javítására szolgáló anyagokat, valamint a szükségbeli és

a fél állandó hidépitéshez szükséges eszközöket és anyagot szállítják;

b) a *sáncszer oszlopok* (Schanzzeugkolonnen) — hadtestenként egy. Ezek csapatoknál és intézeteknél hasznavehetetlenné vált vagy hiányzó eszközöket és szereléseket utánpótolják, valamint a hadra kelt seregnél nagyobb munkálatok kivitelét teljesítik;

c) a *mozgó utászszertárak* (mobile Pionierzeugdepots) — hadseregenként egy. Ezek a nagyobb-szerű hidépitésekhez stb. szükséges anyaggal, eszközökkel és szereléssel, valamint vízi járművekkel vannak ellátva;

d) a *mozgó sáncszertár* (mobile Schanzzeugdepots) — hadseregenként egy. Ezek a nagyobb-szerű harc-szerű és ideiglenes erődítések stb. kiviteléhez szükséges eszközöket szolgáltatják;

e) *ostromló utásztelepek* (Belagerungspionierparks) a táborerődítések ostromlására szükséges szerszámokkal és műszerekkel stb. vannak ellátva.

A *tábori egészségügyi intézetekhez* (Feldsanitätsanstalten) tartoznak:

a) a *gyalog-, illetve a lovas hadosztály egészségügyi intézetek* (Infanterie, Kavalleriedivisions-sanitätsanstalten). Az előbbieket:

egy *segélyhely kocsonat lépcsőre* (Hilfsplatzwagenstaffel),

könnyű sebesült állomásra (Leichtverwundetstation),

kötöző helyre (Verbandplatz),
mozgó ápodára (Ambulanz),
sebesült kocsilépcsőre (Blessiertenwagenstaffel),

az *egészségügyi anyag tartalékra* (Sanitätsmaterialreserve),

a *német lovagrend tábori egészségügyi oszlopára* (deutsche Ordens-Feldsanitätskolonne) összesen 37 kocsival;

utóbbiak pedig a *sebkötöző helyre* (Verbandplatz) és a *sebesült kocsilépcsőre* (Blessiertenwagenstaffel) összesen 6 kocsival tagozódnak.

Önálló dandároknak, épügy mint a hadosztály egészségügyi intézeteknek egy-egy dandár egészségügyi intézet utaltatik oda;

b) a *tábori kórházak* (Feldspitäler) — hadosztályonként egy — három osztályra tagozódnak. Minden osztály 200 beteget vagy sebesültet vehet fel;

c) a *mozgó tartalék kórházak* (mobile Reservespitäler) — hadtestenként egy — a lehetőleg gyorsan ismét mozgósítandó tábori kórházak felváltására, vagy a hadszínhelyen gyógyintézeteknek felállítására szolgálnak.

Férőhely épügy mint a tábori kórházaknál 600 beteg vagy sebesült részére;

d) a *tábori gyengélkedő házak* (Feldmarodenhäuser) — hadtestenként kettő — könnyű betegeknek és lábadozóknak fölvetelére szolgálnak.

Férőhely 500 beteg részére;*)

- e) *beteg nyugvóállomások* (Krankenhaltstationen) — hadtestenkint kettő — a honnan a betegeknek és sebesülteknek visszaszállítása történik. Ezek között vannak éjjeli pihenővel és anélkül. Férőhely 200 beteg;
- f) *egészségügyi vasutvonatok* (Eisenbahnsanitätszüge) 144 beteg vagy sebesült részére.

*) A sebesültek a csapatok sebesültvivői által keresetnek és üdítettnek fel, esetleg szükségkötéssel ellátva, a segélyhelyre szállítatnak. A sebesültvivők a szükségkötéshez első sorban azt a sebkötöző csomagot használják fel, melyet minden katona magánál hord, és pedig a zubbony (nyári attila, ulánka) baloldali alsó zsebében, illetve a dragonyosoknál a kabátlebbeny baloldali előrészén belül alkalmazandó táskában.

Minden harczoló csoport számára rendszerint a lökörleten kívül egy segélyhely állittatik fel, megfelelő fedezetek felhasználásával, a harczoló csapatokhoz lehetőleg közel. Ott kapják a sebesültek az első orvosi segínyt, mely azonban csak arra szoritkozik, hogy a sebesülteket minél gyorsabban a «kötöző helyre» szállítani lehessen. Utóbbi a segélyhelytől megfelelő távolságnyra és lehetőleg több segélyhely számára nagyobb épületekben vagy ezek közelében, vagy sátrak alatt helyeztetik el.

A sebesülteknek a segélyhelyről a kötözőhelyre való szállításához külön e célra szerkesztett sebesültvivő kocsik használtatnak.

A kötöző helyen is az orvosi működés főfeladata, hogy a sebesültek a hátul lévő egészségügyi intézetekbe, tábori kórházakba, mozgó tartalék kórházakba, tábori gyengélkedő házakba, vagy ha ez lehetséges volna, közvetlenül állandó gyógyintézetekbe való elszállításra alkalmassá tétessenek.

A mennyiben ezek elégtelenek volnának, a szükséglethez képest

- g) *betegszállító vonatok* (Krankenzüge) is berendezhetők;
- h) *hajó mozgó ápodák* (Schiffsambulanzen) a szükséghez képest állittatnak fel a sebesültek, illetve betegek szállítására berendezett hajókon;
- i) *tábori egészségügyi anyagtár* (Sanitätsmaterialfelddepots) — hadseregenként egy — a csapatok és tartalékintézetek részére szükséges egészségügyi anyagkészletet tartalmazzák.

A *tábori élelmező intézetekhez* (Feldverpflegsanstalten) tartoznak: Tábori élelmezési intézetek.

- a) *gyalog (lovás) élelmező oszlopok* (Infanterie- [Kavallerie-] Verpflegskolonnen). Gyalog (lovás) hadosztályonként egy; a hadtest élelmező oszlop, hadtestenkint egy az oda közvetlenül beosztott csapatok és intézetek részére.

Ezen oszlopok mindegyike öt lépcsőre tagozódik és hét napi élelmet szállít. Ebből 4 után szállítási és 3 tartalékadag.

- b) *A tábori élelmező raktárak* (Feldverpflegsmagazine) — hadtestenként egy — 15 lépcsőre van tagozva és az egész hadtest számára hét napi eleséget szállít. Ezekből 4 után szállítási és 3 tartalékadag.

- c) *A tábori sütődék* (Feldbäckerei) — hadosztályonként, illetve hadtestenként egy — az

utóbbiak közvetlenül a hadtesthez beosztott csapatok és intézetek részére.

Naponta az egy napi kenyérszükségletet fedezhetik és szállítható, vasból készített tábori sütőkemenczéből áll.

d) *A vágómarhatelepek* (Schlachtviehdepots) — hadtestenként egy — négy napi készlettel élő vágómarhában.

Ezen tábori élelmező intézeteken kívül háboruban még mozgó tábori intézetek is léteznek, mint:

a) *A tartalékélelmező raktárak* (Reserveverpflegsmagazine). Mindennemű élelmezési készletek hűtésére oly pontokon, a hol katonai élelmezési raktárak nem léteznek.

b) *A tartalék sütődék* (Reservebäckereien). Ezeknek rendeltetése fölvonulás közben az állandó és a tábori sütődéket támogatni, hogy a hadsereg naponta kenyérrrel vagy kétszersülttel elláttathassék. A hadi műveletek alatt ezen élelmezési czikkeket a hadtápvonates csapatok és azon szállítmányok részére állítják elő, melyek a hadsereghez mennek vagy onnan jönnek, végül azokból azon mennyiséget, a melyet a hadsereg után kell szállítani.

c) *A tartalék vágómarhatelepek* (Reserveschlachtviehdepots). A vágómarháknak a mozgó vágómarha telepek részére való egybegyűjtésére és utánszállítására szolgálnak.

A vonattartalék intézetekhez (Trainreserveanstalten) tartoznak:

Vonat tartalék intézetek.

a) *a hadtest vonattelépek* (Korpstrainparks) — hadtestenként egy —, a melyek a vonat csapatos tagjai és a csapatvonatok számára a vonatanyag és lovakban, előbbiek részére a legénységben is beállott fogyatéket pótolják.

b) *Lógyógytelepek* (Depots für marode Pferde) — hadtestenként egy — megbetegedett lovak ápolására és gyógyítására.

c) *A hadsereg tábori vonattelépek* (Armeetrainfelddepots) — hadseregenként egy — a többi vonat tartalék-intézetek részére beállott fogyatéket pótolni vannak hivatva.

11. Alakulások a hegyi háborúra.

A hegyi háborúra való felszerelésnél mindenekelőtt az illető hadszínhelyen meglévő utak foka vétetik tekintetbe.

Általában.

Oly vidékeken, a melyek közlekedési eszközökben szegények, a csapatok, tartalékintézetek és seregtestek szükségletének továbbszállítására csakis málhás állatok rendeltetnek ki *szabványos hegyi fölszerelés* [normale Gebirgsausrüstung]; ha ellenben oly közlekedési vonalak is előfordulnának, melyek kocsival is járhatók, akkor a hadsereg szükségletei részint fuvarokon, részint

málhás állatokon továbbittatnak (*vegyes hegyi fölszerelés* [gemischte Gebirgsausrüstung]).

Ausztria-Magyarországban a hegyi háboruban való alkalmazásra nem létezik külön, meghatározott gyalogsági alakulás. Ezen célra azonban számos, hegyi vidékekből származó csapatok állanak rendelkezésre (tiroli császárvadászok stb.).

Ausztria-Magyarországon a tiroli országos lovas lövészek (2 század) és a dalmáciai lovassági lövészek (1 század), főképp a hegyekben teljesítendő szolgálatra alkalmasak (földérintő és jelentő szolgálatok).

Ezek már a tábori alakulásoknál tárgyalattak.

A hegyi háborúra különleges alakulások nincsenek. Az ezen célra kijelölt csapatok a műszaki munkálatok végzésére a nyílt háborútól eltérő felszerelést és egy másképp összeállított vonatot kapnak.

A tábori táviróügyről különösen gondoskodva van és pedig hegyi tábori táviró osztagok felállítása által.

A hegységekben a közlekedési eszközök igen gyakran csak a kettesével vagy egyenként való menetelést engedik meg. Ez által a csapatoszlop megnyulik, a minek következménye késedelem a fejlődésben. Ez okból egy menetvonalon többnyire csak egy hadosztály fog menetelni és ennek is gyakran több egymástól elválasztottan

menetelő oszlopra kell szakadoznia. Hogy ez lehetővé tétessék és hogy minden oszlop önálló legyen, minden a hegyi háboruban alkalmazott hadosztály 3—4 hegyi dandárra tagozódik, melyek gyalogságból és tüzérségből állanak és a melyhez a hadosztály parancsnokság által még lovasság és tartalékintézetek részei is kirendeltek.

Egy *gyalog hadosztály hegyi fölszereléssel* (Infanterietruppendivision mit Gebirgsausrüstung) Gyalog hadosztály hegyi felszereléssel. ennél fogva rendszerint áll:

a) a hadosztály törzshadiszállásból (az összeállítása általában olyan mint a nyílt háboruban);

b) csapatok:

három—négy *hegyi dandár* (Gebirgsbrigade). Mindegyike a dandártörzsből és 4—5 gyalog zászlóaljából, azután egy hegyi ütegből és egy hegyi vonat századból alakítva; 1—2 század *hadosztály lovasság* (Divisions-Kavallerie);

1—3 *hegyi üteg*, vagy keskeny vágányu tábori üteg mint hadosztály tüzérség, végül esetleg egy *utász század* (Pionierkompagnie) és

egy *hegyi táviró osztag* (Gebirgstelegraphenabteilung);

c) *tartalék intézetek* (Reserveanstalten):

1 *hegyi hadosztály-löszertelep* (Gebirgsdivisionsmunitionspark);

1 *gyalog hadosztály egészségügyi intézet* (Infanterie - Divisionssanitätsanstalt) hegyi felszereléssel;

1 *hegyi élelmező oszlop* (Gebirgsverpflegskolonne);

3—4 *hegyi vonatszázad* (Gebirgstraineskadron) és

1 *hegyi vonattelep* (Gebirgstrainpark).

II. FEJEZET.

Kivonat a m. kir. honvédség szolgálati szabályzatának I-ső részéből.

Küldöncz-szolgalat.

A küldöncz-szolgalat (Ordonanzdienst) lényegében meghagyások és jelentések átadásában áll, mely a cél és szükség szerint tisztek, egyéb tisztetek vagy katonák által végeztetik.

A küldönczök vezénylése a magasabb parancsnokságokhoz ez utóbbiak által történik.

A küldöncz-szolgalat rendszerint mindennapi felváltás mellett végeztetik és az őrségek elosztása alkalmával veszi kezdetét.

Az irodákban több mint 24 óráig vezényelt küldöncz katonák kivételével, valamennyi a küldöncz-szolgalatban álló az oldalfegyverrel és szolgálati jelvényvel, a körülményekhez képest — főleg az ellenség előtt — teljesen felszerelve, a tisztek jegyzőkönyvvel, az altisztek az előírt bőrtárczával ellátva kell lenniök.

A küldöncz-szolgalatot végzők, szolgálatauk megkezdését és bevégzését azoknál jelentik, kik-